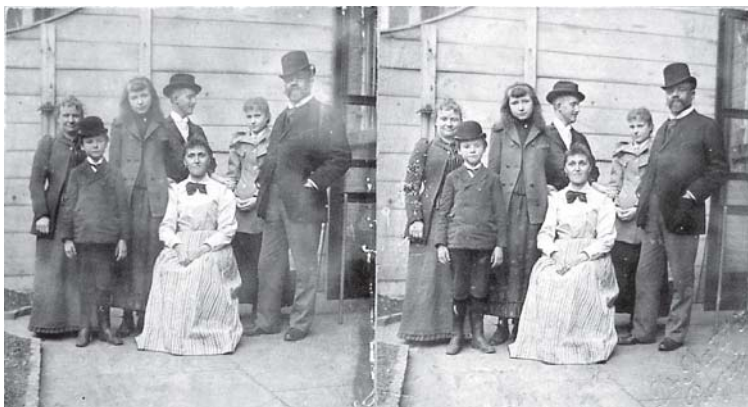

Americká epizoda

Dvořákův pobyt a působení ve Spojených státech byly dobře připraveny dosavadními úspěšnými provedeními jeho děl. Hned po vydání tiskem, tedy koncem sedmdesátých let, tu byly uvedeny *Slovanské tance*, *Slovanské rapsodie*, šestá, sedmá a osmá symfonie, *Stabat Mater*, předehry *Husitská* a *Můj domov*, *Scherzo capriccioso*, *Svatební košile* a jiná díla; nejčastějším dirigentem Dvořákových děl byl Theodore Thomas. Jen v únoru 1892, tedy roce Dvořákova příchodu, tu zaznělo *Requiem* v provedení newyorskou Church Choral Society pod taktovkou Richarda Henryho Warrena a osmá symfonie v Bostonu, dirigovaná slavným Arthurem Nikischem (v jeho koncertních programech měla významné místo také Dvořákova sedmá symfonie).

1. října je Dvořák slavnostně uveden do svého úřadu, devátého pořádá kroužek Čechů v New Yorku koncert a banket na Dvořákovu počest. V newyorském tisku je Dvořák středem pozornosti, o to se jistě uměla postarat paní Thurberová. 21. října diriguje Dvořák svůj první samostatný koncert s premiérou *Te*

Dvořákova rodina s přáteli na dvoře domu v New Yorku v roce 1893 (zleva manželka Anna, syn Antonín, Sadie Siebertová, Josef Jan Kovařík, matka S. Siebertové, dcera Otilie, Antonín Dvořák)

The National Conservatory of Music of America,
126 and 128 East Seventeenth St., New York.

STUDENTS' CONCERT
OF
CHAMBER MUSIC
By DR. DVORAK'S CLASS OF COMPOSITION,
WITH KIND ASSISTANCE OF MR. VICTOR HERBERT,
MONDAY EVENING, MAY 8th, 1893, at Eight o'clock.

PROGRAMME.

SONATA No. 1, C minor, - - - HARVEY W. LOOMIS
(PIANO AND VIOLIN)
a. *Allegro Moderato.* c. *Scherzo.*
b. *Romance.* d. *Allegro brioso.*

MR. LOOMIS AND MR. MICHAEL BANNER.

SONGS. - - - - - LAURA SEDGWICK COLLINS
a. "Shadowtown."
b. With Pipe and Flute.

MISS ANNIE WILSON.

"The Boatman." - - - - - LAURA SEDGWICK COLLINS
CHORUS FOR FEMALE VOICES.

TRIO, D minor, - - - - - RUBIN GOLDMARK
a. *Allegro moderato.* c. *Scherzo Vivace.*
b. *Adagio Molto.* d. *Finale, Allegro Con fuoco.*

MESSRS. GOLDMARK, BANNER AND HERBERT.

Pozvánka na koncert studentů Dvořákovy třídy
newyorské konzervatoře 8. května 1893

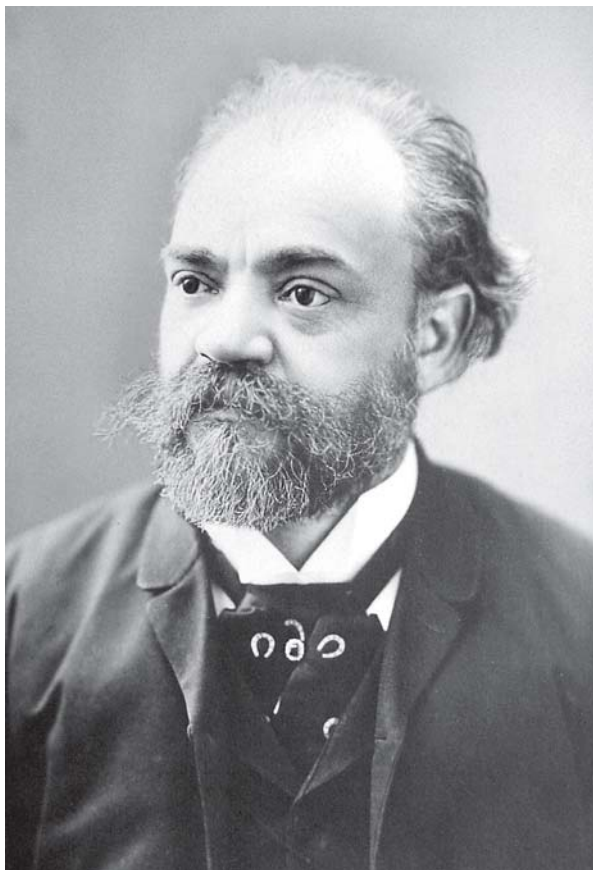
Deum a triptychem předeher *V přírodě*, *Karneval* a *Othello*. Během listopadu pak ještě řídí na jednom koncertě svou symfonii D dur v New Yorku a *Requiem* v Bostonu. Mezitím píše partituru *Amerického praporu*. První záznamy motivů pro nové dílo, které mělo vzniknout plně na půdě Spojených států a být jeho reprezentativní vizitkou, pocházejí z druhé poloviny prosince. Hned po dokončení partitury *Amerického praporu* počíná 10. ledna 1893 skicovat novou symfonii, o měsíc později už začne psát čistopis partitury. Zatímco práce na konzervatoři pokračuje očekávaným tempem a odevšud jsou hlášeny reprízy děl různých oborů, stránek partitury deváté symfonie e moll přibývá. Slavné *Largo* je dopsáno v polovině března, po dokončení *Scherza* 10. dubna přichází zpráva o Dvořákově zvolení řádným členem

Vstupní strana partitury symfonie e moll Z Nového světa s Dvořákovým přípisem: „New York 9. 2. 1893.“

berlínské Akademie věd. V květnu se konají výstupní zkoušky prvních Dvořákových amerických žáků a počíná vzrušená novinářská diskuse o Dvořákových názorech na hodnotu a význam severoamerické indiánské a černošské hudby. Zbývající čtyři Dvořákovy děti odjíždějí za doprovodu tety Terezie Koucké za rodiči, a právě když Dvořák dokončuje partituru *Novosvětské symfonie*, jak je dílo běžně nazýváno, přichází zpráva, že jsou už v Southamptonu. Skladatel měl takovou radost, že celá milovaná rodina bude opět pohromadě, že si tuto skutečnost poznamenal na poslední stránku autografu.

Posledního května jsou děti konečně v New Yorku a rodina může uskutečnit to, co si Dvořák tak toužebně přeje už několik měsíců: vzdálit se z vysilujícího ruchu velkoměsta a užít volna funkčních čtyřměsíčních prázdnin k nějakému letnímu pobytu. Po různých úvahách přijímají Kovaříkovu nabídku, aby dovolenou strávili v jeho rodném městečku Spillville ve státě Iowa, kde žilo mnoho českých usadlíků.

Spillville splnilo Dvořákovi skoro všechno, co očekával a co mu v plné míře mohla dát jen jeho milovaná, ale tak vzdálená Vysoká: dlouhé procházky přírodou, styk s prostými vesničany,

Antonín Dvořák v roce 1893 za pobytu v New Yorku

preludování na varhanách malého kostelíka, stálý kontakt s celou rodinou, pohoda k soustředěné práci. Do té se pustil už pár dní po příjezdu: začal skicovat nový, už dvanáctý smyčcový kvartet. Také pro tajemníka a přítele Kovaříka si vymyslel úkol: přepsat partituru symfonie e moll tak, aby byla připravena k odeslání do Evropy k vydání tiskem; k prvnímu provedení, k němuž mělo dojít koncem roku v New Yorku, užil dirigent Dvořákova autografu. Psát o nejpopulárnější Dvořákově symfonii, dnes o jednom z nejhranějších děl světového symfonického repertoáru, se zdá být nadbytečné: co už vše nebylo napsáno o jejích jadrných tématech, jimž Dvořák záměrně propůjčil znaky lidové hudby severoamerické (nejméně ovšem indiánské; nejtypičtější

Prostranství s kostelem sv. Václava ve Spillville,
kam chodil Antonín Dvořák hrát na varhany (dobový snímek)

její znak, pentatonika, je sice vlastní hudbě tamějších černochoů, ale také Skotů a Irů), o její přehledné, přesně zkonstruované stavbě (možná až příliš mistrovsky uhlazené, jak říkají muzikologové, kteří dávají přednost »zápasivějším« Dvořákovým symfoniím sedmé a osmé), o dokonalém, jasném, a přece štíhle plném zvuku. Vyzvedávat její duchaplné nápady a perfektnost řemeslné práce by znamenalo psát studii málem o každém jejím taktu. Je tu pravidelnost, přesně v pravý okamžik porušovaná; názvuk dramatu, jež se obratem ruky mění v žert; úsměv, jehož podtextem je stesk po domově. Pomalá věta, slavné *Largo*, prý byla inspirována scénou lesního pohřbu z Longfellowova eposu o Hiawathovi. Ze zajímavých podrobností lze uvést např., že pentatonický ráz (tj. záměrné užití jen pěti vybraných tónů z celé sedmitónové obvyklé stupnice) jejího hlavního tématu »dotáhl« Dvořák (snad přímo na radu dirigenta premiéry Antona Seidla) až při přípravě provedení: ve všech skicách a i v původním zápisu autografu je totiž v druhém taktu stále ještě rušivý tón ges, nahrazený v autografu konečně – modrou tužkou – na »stylový« tón as. To samo by stačilo jako důkaz k odmítnutí někdy se vyskytujícího falešného mínění, že tu Dvořák užil původní melodie černošského spirituálu. Vždyť dokonce víme, kdo této melodii podložil známý text *Going home* (*Cestou domů...*): Dvořákův žák William Arms Fisher. Tato fakta byla zcela ignorována např. při gramofonové nahrávce této melodie v úpravě pro skotský vojenský dudácký orchestr, kde je s ní nakládáno zcela, jako by šlo o lidovou píseň.

Závěrečná strana skici ke smyčcovému kvartetu F dur op. 96 s Dvořákovým přípisem: „Dokončeno 10. 6. 1893. Spillville. Zaplať Pán Bůh. Jsem spokojen. Šlo to rychle.“

Brilantní *Scherzo* a pádné finále završují dokonalé dílo. Muselo být dokonalé a muselo mít tak pronikavý úspěch, jakého se mu dostalo při premiéře 16. prosince 1893 na koncertu newyorské filharmonie pod Seidlovou taktovkou a jaký je od té doby provází stále: sebemenší zklamání tak velkého očekávání by nepochybně bylo katastrofální následek pro další Dvořákovu kariéru v Americe a možná i jinde.

Smyčcový kvartet F dur op. 96 je dílo utěšeného oddechu, výraz šťastné pohody mezi krajany a v klidné venkovské přírodě. Co nápad, to perlička na lehounké šňůrce náhrdelníku vytvořené mistrovskou rukou, která nedovoluje posluchači tušit, co dovednosti a tvůrčího úsilí se za zdánlivě spontánně vytrysklým projevem skrývá. Kvartet ovšem Dvořák napsal skutečně v rekordní době: skica zabrala jen tři dny, vlastní rukopis devět – a to Dvořák naprosto neslevil ze svých každodenních dlouhých procházek a milých večerů v rodinném kruhu. V pomalé větě můžeme slyšet, chceme-li, melancholii nekonečných amerických plání, ale i stesk po domově; v *Scherzu* zaslechneme popěvek ptáka, kterého Dvořák z Čech neznal (podle novodobého zkoumání šlo o tanagru šarlatovou), ve finále obrázek vesnické neděle s názvuky na »country« taneční zábavu i ozvuky varhan z kostelíka.

Hned nato se Dvořák pouští do dalšího komorního díla, kvintetu *Es dur* op. 97 s dvěma violami. Zde se obvykle uvádí poněkud silnější ovlivnění hudbou indiánskou, jejíž ukázky měl Dvořák příležitost nyní zcela určitě živě slyšet v podání malé skupinky Indiánů, kočujících s prodejem nějakých svých léků. Odborníci ovšem ani zde nejsou v této otázce zajedno a pochybují o reprezentativnosti skupiny, která navštívila Spillville – jakoby pro uměleckou inspiraci nestačil často jen dotek, pár tónů, nálada. Kvintet, jak je to dáno už i bohatším nástrojovým složením, je širší v liniích, hutnější ve zvuku a také zamýšlenější; zvláště nádherná je pomalá věta s variacemi.

Ze Spillville si Dvořák »odskočil« do Chicaga na světovou výstavu, kde byl 12. srpna pořádán »český den«. Dvořák si při té

Propagační materiál k Českému dni v Chicagu 12. srpna 1893

Antonín Dvořák diriguje na světové výstavě v Chicagu v roce 1893,
kresba Václava Emanuela Nádherného

příležitosti zadirigoval svou osmou symfonii, tři *Slovanské tance* a předehru k *Josefu Kajetánu Tylovi*. V září navštěvuje Omahu, kde je také několik českých přátel, účastní se výletu k vodopádům Minehaha (spojitost s Longfellowovým eposem; Dvořák se v té době zabývá myšlenkou, napsat na tuto látku operu) a vrací se zase do Spillville. Na závěr letní cesty navštěvuje – přes Chicago – i proslulé Niagarské vodopády. 21. září už zase zahajuje vyučování na newyorské konzervatoři. Rozbíhá se k několika dílům, ale nápady hned zase opouští. Až v druhé půli listopadu vytváří – aby oslavil svůj stý opus a současně vyjádřil svou radost z pobytu v rodinném kruhu – roztomilé dílko pro své děti, *Sonatinu G dur* pro housle a klavír. To už se připravuje premiéra symfonie e moll, v Bostonu uvádí Kneiselovo kvarteto poprvé kvartet F dur, v New Yorku totéž sdružení kvintet Es dur.

Za těmito dávno známými fakty se však skrývalo drama, o němž jsme donedávna neměli tušení. Teprve nedávné rozborů zahraničních vědců ukázaly, jak velký krach na newyorské burze v dubnu 1893, který zasáhl tolik významných oblastí amerického hospodářského života a také finanční pozici paní Thurberové, zasáhl i Dvořáka. Po celé dlouhé měsíce mu nebyl vyplácen plat a i pak vždy vlastně se zpožděním. Dvořák musel tedy žít ve velkých hospodářských starostech, které samozřejmě tísnily celou jeho rodinu. Nebylo divu, že se pak rozmýšlel podepsat novou dvouletou smlouvu, a když se tak přece stalo, že využil klauzule poskytnuté paní Thurberovou, že nesplní-li ona všechny své závazky, nebude ani Dvořák nijak nucen setrvat ve své funkci po celou smluvní dobu.

Snad i toto napětí spolu s dalšími okolnostmi způsobilo, že Dvořák – po vytvoření půvabné, zatím však hlubšími reflexemi nezatížené klavírní *Suity A dur* také s »americkými«
názvuky – sahá k biblickým textům a píše cyklus deseti *Biblických písní*. Toto dílo nesmírné, odzbrojující prostoty a přitom vřelosti a opravdovosti, v němž bychom mohli spatřovat návazání na ducha lidového baroka (ne ovšem na jeho slohové a technické postupy), bývalo zpravidla inspiračně spojováno se zprávami o smrti velkých současníků, k nimž Dvořáka něco poutalo: Petra Iljiče Čajkovského (zemřel 6. listopadu 1893) a zejména pak Dvořákova oddaného propagátora Hanse von Bülowa (zemřel 12. února 1894), a také se zprávami o špatném zdravotním stavu skladatelova otce Františka (zemřel pak třetí den po dokončení *Biblických písní*, 28. března 1894). Dnes docházíme k přesvědčení, že tu jistě spolupůsobily i vážné, byť možná až přehna-

Handwritten musical score for *Sonatina (opus 100)* by Antonín Dvořák. The score is written on multiple staves with various musical notations, including notes, rests, and dynamic markings like *p* and *mp*. The title *Sonatina (opus 100)* is written in a cursive hand. Above the title, there is a date *New York 18 23 93* and the number *11*. Below the title, there is a dedication in Czech: *Věnováno svým dětkám Otlice a Toníkovi, Anince, Mařence, Otakarovi a Zindě na památku ukončení stého díla.* The score begins with a treble clef and a common time signature *C*. A circular stamp in the top left corner reads "KRAJSKÝ MUSEJ BRNO".

Úvodní strana partitury *Sonatiny G dur* pro housle a klavír s Dvořákovým připsem: „Věnováno svým dětkám Otlice a Toníkovi, Anince, Mařence, Otakarovi a Zindě na památku ukončení stého díla. New York 23. 11. 1893.“

né obavy o existenci početné rodiny v cizím prostředí, daleko od vlasti, když se financování konzervatoře dostalo do potíží.

Přepřevládá ještě znovu – už po několikáté, ale tentokrát velmi radikálně – svého *Dimitrije* a pak už odjíždí s celou rodinou na prázdniny domů. Možná navždy, v té době ještě nic ne-

bylo rozhodnuto. Příjezd do Prahy je doprovázen velmi okázalým uvítáním na nádraží a v pražských ulicích – s opravdovým nadšením, které někdy chybělo při vítání oficiálních státních návštěv. Také na Vysoké, kam jede hned po pěti dnech, ho přátelé vítají lidovou veselicí a lampiónovým průvodem.

Na Vysoké především zaslouženě odpočívá, ale také dokončuje své nové zpracování *Dimitrije* a hlavně vytváří velmi svérázný klavírní cyklus osmi *Humoresek* op. 101, z nichž sedmá, *Ges dur*, se svou popularitou zařadila mezi nejpobulárnější drobné skladby světového repertoáru. Některé nápady si vezl z Ameriky a celek je vlastně uskutečněním kdysi opuštěné myšlenky napsat novou řadu *Skotských tanců* (*Ecossaisen*, druhá série v květnu 1880 – místo toho pak vznikly *Mazurky* op. 56). *Humoresky* mají opravdu stavbu velmi podobnou *Skotských tancům* op. 41 z roku 1877, stojí však nepoměrně výše svou originální invencí, nevšední harmonií a kompoziční důvtipností – přestože zachovávají veskrze dvoučtvrtní metrický půdorys i formové členění jako právě *Ekosézy*.

Do New Yorku se vrací až v polovině října; doprovází jej už jen manželka a mladší syn Otakar. Napětí ze starosti o celou rodinu, jakému byl vystaven v předchozích letech, bylo zřejmě přílišné. 8. listopadu, den poté, co v Praze zní nová verze *Dimitrije*, začíná psát své poslední »americké« dílo, violoncellový koncert h moll. Je to vlastně Dvořákova »desátá symfonie«, s romanticky rozezpívanou i pateticky vypjatou první větou (její druhé téma patří k Dvořákovým nejpůsobivějším lyrickým melodiím), s blaženou, do nekonečna rozepjatou touhou a zase odevzdaností v *Adagiu*, plná mužně kypící činorodosti ve finále. Dvořák dobře ví, že doma v Čechách jeho největší přítelkyně a nedocenitelná rádkyně (tento naprosto čistý, a přece tak vřelý vztah je mimořádnou skutečností v dějinách vztahů mezi umělcem a ženou) Josefina Kounicová zápolí s vážnou srdeční chorobou, a proto vkládá do druhé věty jako vzpomínku na ni citát z její oblíbené písně *Kéž duch můj sám...* A když se pak – krátce po svém návratu do Čech v dubnu 1895 – dovídá, že Josefina zemřela, vkládá do rozšířeného závěru koncertu ještě několik taktů, kde se v houslovém sólu tato píseň připomene ještě jednou.

V New Yorku uplynula poslední sezóna jeho pobytu obvyklým způsobem; další a další provádění Dvořákových děl (tak jen Kneiselovo kvarteto hrálo v polovině ledna 1895 Dvořákův kvartet F dur po padesáté!), čestné členství Newyorské filharmonické společnosti, plnění drobnějších úkolů během větší práce na

Etablissement „POSTHOF“.

Freitag den 20. Juli 1894

Zwölftes

Symphonie - Konzert

der Kurkapelle

unter Leitung des

Musikdirektors A. Labitzky.

PROGRAMM:

1. **Serenade Nr 2**, D-dur, op. 46 von Jadassohn.
 - 1) Intrada e Notturmo.
 - 2) Menuetto, alla Marcia, Menuetto da Capo.
 - 3) Finale, Allegro molto e vivace.
2. **Andante und Variationen** aus dem D-moll-Streich-Quartett von Frz. Schubert.
3. **Eine Faust-Ouverture** von R. Wagner.

Der Gott, der mir im Busen wohnt,
Kann tief mein Innerstes erregen;
Der über allen meinen Kräften thronet,
Er kann nach aussen nichts bewegen;
Und so ist mir das Dasein eine Last,
Der Tod erwünscht, das Leben mir verhasst.
4. **Aus der neuen Welt**, Symphonie Nr. 5, E-moll, op. 95 von A. Dvořák.
 - 1) Adagio. Allegro molto.
 - 2) Largo.
 - 3) Scherzo, Molto vivace.
 - 4) Finale, Allegro con fuoco.

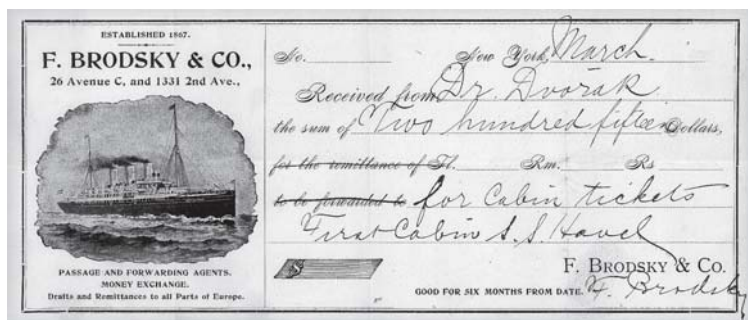
*Erstaufführung
in Europa.*

Anfang 4 Ubr.

Entrée 50 kr.

Programme unentgeltlich.

Program s prvním provedením Novosvětské symfonie v Evropě
(Karlovy Vary, 20. července 1894)

Potvrzení o zakoupení lodního lístku na Dvořákovu cestu do Evropy

koncertu (orchestrace prvních pěti *Biblických písní* a *Suity A dur*). Nezrušitelné spojení s Evropou mu připomene jmenování čestným členem Společnosti přátel hudby ve Vídni v polovině února. 26. března ještě začíná psát svůj třináctý smyčcový kvartet (váhá, má-li jej začít v tónině *as moll*, či *gis moll*, obě varianty se v počátečních verzích vyskytují), ale nemá už stání a rukopis nedokončuje. Když se na podzim v Čechách k práci vrátí, začíná zcela znovu. Původní rukopis pak daruje tajemnici paní Thurberové, která ho do Čech přijela přemlouvat k dalšímu působení v New Yorku. Marně. Dvořák už nechce snášet útrapy nejistot a cítí, že svou tvorbu může plně rozvinout jen na domácí půdě, obklopen vším tím, co mu je tak drahé – lidmi, prostředím, přírodou, nesčítnými drobnými nitkami kulturní tradice.